

OBVEZNOPRAVNI ODNOS STJECANJA BEZ OSNOVE

Jelena Uzelac*

SAŽETAK *Stjecanje bez osnove, uz prouzročivanje štete, posloводство bez naloga, javno obećanje nagrade i vrijednosne papire, ubraja se u izvanugovorne obveznopravne odnose.*

Za nastanak izvanugovornih odnosa nije potrebno sukladno očitovanje volja dviju osoba već oni nastaju na temelju određenih činjenica (radnja, stanja, svojstava) uz koje pravo veže postanak obveznog odnosa.

Pod stjecanjem bez osnove podrazumijevamo izvanugovorni obveznopravni odnos na osnovi kojega je stjecatelj obvezan na povrat ili naknadu vrijednosti onog dijela imovine ili imovinske koristi koje je stekao bez pravom priznate osnove odnosno po osnovi koja se nije ostvarila ili je poslije otpala.

Opće pretpostavke nastanka ovog izvanugovornog obveznopravnog odnosa jesu:

- povećanje imovine na jednoj strani
- umanjeње imovine na drugoj strani
- kauzalna povezanost između umanjeња i povećanja
- nepostojanje odgovarajuće osnove
- činidba zbog koje je došlo do promjene u imovini ne bi smjela biti štetna radnja.

Tužba kojom se traži povrat stečenog bez osnove naziva se kondikcija.

Postoji nekoliko tipičnih slučajeva stjecanja bez osnove, a to su:

- 1) plaćanje neduga (condictio indebiti)
- 2) stjecanje s obzirom na osnovu koja se nije ostvarila (condictio causa dana, causa non secuta)
- 3) stjecanje po osnovi koja je poslije otpala (condictio ob causam finitam)
- 4) uporaba stvari na tuđu korist
- 5) uporaba tuđe stvari u svoju korist
- 6) izdatak za drugog.

Stjecatelj je dužan stečeno bez osnove vratiti. Iznimno, ako povrat stečenog bez osnove nije moguć, stjecatelj je dužan naknaditi vrijednost postignute koristi.

Uz povrat stečenoga, također se moraju vratiti i plodovi te platiti zatezne kamate, s time da se u obzir pritom uzima savjesnost odnosno nesavjesnost stjecatelja.

* Visoko učilište Effectus - visoka škola za financije i pravo, Trg J.F.Kennedy 2, 10000 Zagreb, Hrvatska, juzelac@vsfp.eu

U odredbama Zakona o obveznim odnosima koje se odnose na zastaru, nije predviđen poseban rok zastare za kondikcijski zahtjev pa se, prema tome, smatra da vrijedi opći rok za zastaru od pet godina od dana stjecanja bez osnove.

KLJUČNE RIJEČI: *izvanugovorni odnos, stjecanje bez osnove, pravna osnova, štetna radnja, kondikcija, savjesnost i nesavjesnost stjecatelja, rok zastare*

JEL: D18, K30, K49

1. UVOD

Obvezno pravo u objektivnom smislu predstavlja skup pravnih pravila kojima se uređuju obvezni odnosi odnosno oni društveni odnosi u koje ljudi stupaju u povodu činidaba.¹

Iz ovakve definicije moguće je izvesti zaključak da obvezni odnosi nastaju u gospodarskoj sferi društva, odnosno u sferi prometa. Međutim, takvi odnosi, nastali u gospodarskoj sferi ne postaju sami od sebe, odnosno samo zbog svoje prirode, obveznopравни odnosi. Da bi određeni društveni odnos postao obveznopравни odnos, potrebno je da je uređen pravilima obveznoga prava. Jer samo pravna pokrivenost, odnosno uređenost, određenom društvenom odnosu može dati karakter pravnog odnosa.

Obvezni odnos koji nastaje na taj način nazivamo obvezom. Odnosno, obveza predstavlja pravni odnos između dviju osoba po kojemu je jedna osoba, vjerovnik – creditor ovlaštena od druge osobe, dužnika – debitora zahtijevati neku činidbu koju je ta druga osoba dužna i ispuniti.

Sukladno odredbama Zakona o obveznim odnosima² obveze nastaju:

- 1) iz ugovora
- 2) prouzročene štete
- 3) stjecanja bez osnove
- 4) posloводства bez naloga
- 5) jednostrane izjave volje.

Istu klasifikaciju nastanka obveze poznao je i bivši Zakon o obveznim odnosima iz 1978.

Takva klasifikacija nastanka obveze korijene ima još u rimskoj klasičnoj pravnoj tradiciji, odnosno ona polazi od Gajeve podjele, tzv. *summa divisio obligationis*, koja kaže sljedeće: „*Obligatio nascitur ex delicto, ex contractu et ex variis causarum figuris.*“ U prijevodu to znači: „Obveza se rađa iz delikta, iz ugovora i iz različitih izvanugovornih odnosa.“

Ono na čemu će biti naglasak u ovome radu jest stjecanje bez osnove.

Stjecanje bez osnove ubraja se u izvanugovorne odnose, definira se kao izvanugovorni obveznopравни odnos između stjecatelja koji je obvezan na povratak imovine ili naknade

¹ Vedriš, Martin, Klarić, Petar, Građansko pravo, Zagreb, Narodne novine, 2000., str. 365.

² U daljnjem tekstu: ZOO, objavljen u Narodnim novinama br. 35/05, a stupio je na snagu 1. siječnja 2006. godine.

vrijednosti onog dijela imovine ili imovinske koristi koju je stekao od osiromašenog bez pravne osnove u pravnom poslu ili zakonu, odnosno bez pravne osnove koja se nije ostvarila ili je poslije otpala, s time da stjecanje nije poteklo od građanskog delikta.³

Novi Zakon o obveznim odnosima koji je stupio na snagu 1. siječnja 2006. tome dodaje još da taj prijelaz ne smije imati osnovu u odluci suda ili druge nadležne vlasti.

U sustavu Općeg građanskog zakonika⁴ (paragrafi 1431–1437) ovaj institut nazivao se „bezrazložno obogaćenje“.

Ovaj naziv do danas je zadržan u njemačkom i švicarskom pravu, ali kod nas je napušten. Napuštanjem naziva „bezrazložno obogaćenje“ naš je zakonodavac htio naglasiti sljedeće:

- 1) da ne mora uvijek biti riječ o obogaćenju stjecatelja, iako će u najvećem broju slučajeva biti, nego da je težište ipak na promjeni u imovini, odnosno dio imovine jedne osobe definitivno prelazi u imovinu druge osobe
- 2) da za taj prijelaz nema pravne osnove utemeljene na zakonu, pravnom poslu te odluci suda ili druge nadležne vlasti.

Tipični slučajevi stjecanja bez osnove jesu:

- 1) plaćanje neduga (*condictio indebiti*)
- 2) stjecanje s obzirom na osnovu koja se nije ostvarila (*condictio causa dana, causa non secuta*)
- 3) stjecanje po osnovi koja je kasnije otpala (*condictio ob causam finitam*)
- 4) uporaba stvari na tuđu korist
- 5) uporaba tuđe stvari u svoju korist
- 6) izdatak za drugog.

U nastavku izlaganja biti će izneseno ponešto o pravnoj prirodi samog instituta, pojmu izvanugovornog odnosa i pojmu pravne osnove.

2. PRAVNA PRIRODA INSTITUTA STJECANJA BEZ OSNOVE S OSVRTOM NA POJMOVJE IZVANUGOVORNOG ODNOSA I PRAVNE OSNOVE

2.1. Pravna priroda instituta stjecanja bez osnove

Stjecanje bez osnove jest izvanugovorni obveznopravni odnos iz kojeg proizlazi obveza vraćanja stjecatelja bilo onoga što je stekao bez pravne osnove, bilo naknade vrijednosti onoga dijela imovine ili imovinske koristi koju je stekao također bez pravne osnove, odnosno po osnovi koja se nije ostvarila ili koja je kasnije otpala.

³ Gorenc, Vilim, Zakon o obveznim odnosima s komentarom, Zagreb, Pravna biblioteka, 1998., str. 304.

⁴ U daljnjem tekstu: OGZ

Prema tome, riječ je o slučajevima kada je imovina jedne osobe prenesena drugoj osobi bez pravom priznate osnove, što ne znači ujedno i na protupravan način, već bez pravnog načina.

Stoga pravni poredak priznaje tu stvarnu situaciju, ali samo da bi se oštećenoj osobi dala pravna osnova na temelju koje može tražiti povrat svoje imovine.⁵

Naime, zadržavanje neosnovano stečene imovine ili imovinske koristi ne dopušta se.

Prema tome, obveznopравnim institutom stjecanja bez osnove uređena su pravila o uspostavi prijašnjeg stanja odnosno o vraćanju imovinske koristi koju je neka osoba stekla bez osnove.

Bivši ZOO iz 1978. godine uređivao je materiju stjecanja bez osnove u člancima 210. do 219., dok novi ZOO stjecanje bez osnove uređuje člancima 1111. do 1120.

U praksi se javljaju brojni slučajevi prilikom kojih dolazi do primjene instituta stjecanja bez osnove. Ti slučajevi često su sadržajem različiti, ali svima im je zajedničko jedno, a to je pružanje pravne zaštite osobi koja je bez pravne osnove izgubila dio svoje imovine, a neka druga osoba ga je istodobno, također bez pravne osnove stekla.

Povrat bezrazložno stečenoga može se tražiti kondikcijskim tužbama.

2.2. Pojam izvanugovornog odnosa

Kao što je već naprijed spomenuto, stjecanje bez osnove jest izvanugovorni odnos.

Zbog što boljeg i sistematičnijeg izlaganja ove materije, potrebno je u nastavku reći nešto o obveznom odnosu općenito, a zatim o ugovornom i izvanugovornom odnosu te o njihovu razgraničenju.

Građanskopravni odnos općenito predstavlja onaj društveni odnos koji je uređen pravnim pravilima građanskog prava, to jest odnos u koji subjekti stupaju u povodu stvari činidaba i imovine.

Građanskopravni odnos u koji ljudi stupaju u povodu činidaba naziva se obveznopравnim odnosom, a uređuju ga pravna pravila obveznoga prava.

Obvezni odnos nastaje u gospodarskoj sferi društva, odnosno u prometnom procesu.

Obvezno pravo dio je građanskog prava, dijeli se na opći i posebni dio.

Opći dio postoji zbog neograničenosti broja obveznopравnih odnosa jer, kao što je poznato, u obveznom pravu ne postoji *numerus clausus* kao u stvarnom pravu. Naime, dispozitivnost je jedna od osnovnih karakteristika obveznog prava. Sudionici u prometu mogu slobodno uređivati obvezne odnose, a jedino ograničenje im je mogućnost i dopustivost sadržaja. Sukladno pravilima ZOO-a, sadržaj obveznopравnog odnosa nedopustiv je ako je protivan ustavom utvrđenim načelima društvenog uređenja, prisilnim propisima i moralu društva. U općem dijelu obveznog prava sadržana su osnovna načela i instituti koji su zajednički i ugovornim i izvanugovornim odnosima.

⁵ Čuveljak, Jelena, Povrat stečenog bez osnove, Zagreb, Pravo i porezi br. 5/05, str. 61.

U posebnom dijelu obveznog prava uređeni su ugovorni i izvanugovorni odnosi.

Bivši ZOO prihvatio je podjelu po kojoj su izvanugovorni odnosi ulazili u opći dio, dok se u novom ZOO-u oni izdvajaju i ulaze u posebni dio te čine glavu IX. koja dolazi nakon ugovornih odnosa.

Prema ZOO-u obveze nastaju iz:

- ugovora
- prouzročene štete
- stjecanja bez osnove
- posloводства bez naloga
- jednostrane izjave volje.

Pod obvezom se podrazumijeva pravni odnos između osoba po kojemu je jedna osoba (vjerovnik – creditor) ovlaštena zahtijevati od druge (dužnika – debitora) neku činidbu koju je ta druga osoba dužna ispuniti.⁶

Za ugovorne obveze karakteristično je to što je za njihov nastanak potrebno suglasno očitovanje volja stranaka.

Za razliku od toga, za nastanak izvanugovornih obveza nije potrebno suglasno očitovanje volja stranaka već oni nastaju na osnovi određenih činjenica za koje pravo veže postanak obveznog odnosa.

Izvanugovorne obveze nisu sredstvo prijenosa dobara i usluga jer se njima ne stvaraju nove prometne situacije, već izvanugovorni odnosi služe prije svega za zaštitu već postojećih prometnih situacija i stanja te prava osobnosti pravnih subjekata.⁷

Karakteristika izvanugovornih obveza jest također i to da ne trebaju dolaziti u točno određenom obliku. Iznimka od toga su vrijednosni papiri.

ZOO, kako ovaj iz 2005. godine tako i bivši, prepoznaje sljedeće izvanugovorne odnose:

- prouzročene štete
- stjecanje bez osnove
- posloводство bez naloga
- jednostrana izjava volje – javno obećanje nagrade i vrijednosni papiri.

2.3. Pravna osnova

Pravna osnova predstavlja pravnu činjenicu, odnosno činjenicu za koju pravo veže nastanak, promjenu i prestanak pravnog odnosa.

Prema nekim autorima, priroda pravne osnove je upitna, odnosno upitno je je li ona uopće pravna činjenica.

⁶ Vedriš, M., Klarić, P., op. cit., str. 371.

⁷ Ibid., str., 545.

Jedno od shvaćanja definira pravnu osnovu kao pretpostavku za koju je povezano i iz koje nastaje subjektivno građansko pravo. U tom smislu pravna osnova je bitna pretpostavka za koju se veže nastanak, promjena i prestanak subjektivnih građanskih prava, dok su sve ostale pretpostavke samo potrebne.⁸

Iz toga se može izvesti zaključak da je pravna osnova središnja činjenica koja određuje karakter samog građanskopravnog odnosa.

Prema drugom shvaćanju, pravna osnova je pravno pravilo ili pravna norma koja sadrži ovlaštenje, dužnost, odgovornost ili zabranu određenog ponašanja.⁹

Međutim, od ovoga pojma osnove valja razlikovati osnovu o kojoj se kao o općoj pretpostavci govori kod instituta stjecanja bez osnove.

Ovdje se pod osnovom podrazumijeva svaka pravom predviđena osnova stjecanja i gubitka imovinskih prava i obveza.

To su u ovom slučaju pravni poslovi, u prvom redu ugovori, odluke sudova i drugih državnih tijela te zakon, odnosno pravne činjenice za koje zakon veže mogućnost stjecanja i gubitka imovinskih prava i obveza.

3. STJECANJE BEZ OSNOVE U RIMSKOM PRAVU

3.1. Obveze iz kvazikontrakata

Već su klasični rimski pravници opazili da je dvodioba postanka obveza odnosno postanak obveza *ex contractu* i *ex delicto* nedostatna. Otkada je pojam *contractus* obuhvaćao samo takve civilne obveze koje nastaju iz sporazuma stranaka odnosno ugovorom, vidjelo se da ima i dopuštenih djelovanja koja nisu delikti jer nisu protupravna, ali koja nisu ni kontrakti jer se ne temelje na sporazumu stranaka.¹⁰

Prema tome, one se po svojem razlogu postanka razlikuju od kontrakata, ali po svojim su učincima slične kontraktima jer iz njih nastaju valjane i po civilnom pravu utužive obveze.

Tako već Gaj u svojim Institucijama opaža da onaj tko primi plaćanje neduga (bezrazložno obogaćenje) biva protiv svoje volje obvezan na povrat primljenoga, iako među strankama nije došlo ni do kakvog ugovora.¹¹

Pod imenom Gajevih *Aurea*, još se nabrajaju daljnji slučajevi takvih obveza koje ne pripadaju ni među kontrakte ni među delikte. Tako se, primjerice, uz plaćanje neduga spominje još i vođenje tuđih poslova bez naloga (*negotiorum gestio*), obveze iz tutorstva (*tutela*) i obveze nasljednika prema legataru iz *legata per dominationem*.

⁸ Ibid., str., 28.

⁹ loc. cit.

¹⁰ Horvat, Marijan, Rimsko pravo, Zagreb, Školska knjiga, 1974., str. 292.

¹¹ loc. cit.

Sve nabrojene obveze (zajedno s kvazideliktima) Gaj svrstava u „*obligationes ex variis causarum figuris*“.

Tako prema Gaju obveze nastaju: „*Obligatio aut ex contractu nascitur aut ex maleficio aut proprio quodam iure ex variis causarum figuris*“, a što će reći da obveze nastaju iz ugovora ili iz delikata ili posebnim pravom iz različitih razloga.¹²

Iz Gajeve kategorije „*ex variis causarum figuris*“ u postklasično doba razvila se kategorija „*obligationes quasi ex contractu*“.

U Justinijanovo doba tako nastaje četverodioba, pa se govori da obveze nastaju *ex contractu, ex delicto, quasi ex contractu, quasi ex delicto*.

3.2. Stjecanje bez osnove (*condictiones sine causae*)

U klasičnom rimskom pravu pod stjecanjem bez osnove odnosno bezrazložnim obogaćenjem podrazumijevalo se povećanje imovine koje nije imalo pravni razlog (*sine causa*) odnosno stjecanje nečega iz tuđe imovine bez pravnog razloga.

Najčešće je do toga dolazilo zbog izvršenja neke činidbe na koju stjecatelj nije imao nikakvog opravdanog zahtjeva ili prava.¹³

Tako, na primjer, ako netko u zabludi, misleći da je na to obvezan plati dug kojega u stvarnosti nema ili daje nešto u ime miraza, a do ženidbe uopće ne dođe, ima pravo dano tražiti natrag.

Iz toga je vidljivo da se takva činidba morala sastojati u bezrazložnom davanju (*dare*).

Takav prijenos vlasništva bio je valjan, ali bez pravnog razloga, odnosno bez valjanog pravnog razloga.

Povrat tako bezrazložno stečenoga nije se mogao tražiti na osnovi ugovora (jer ugovora nije ni bilo) ni na osnovi delikta jer nije riječ o protupravnosti, a ni temeljem vlasničke tužbe (*reivindikacije*) jer je vlasništvo prešlo na drugoga.

Zato je obveza na povrat bezrazložnog obogaćenja uvrštena u kvazikontrakte, a za povrat bezrazložno stečenog vlasništva u rimskom su pravu bile predviđene *condictiones sine causa*.

Ako je do stjecanja bez osnove došlo iz imovine druge osobe, postojala je, dakle, u rimskom pravu obveza povrata bezrazložno stečenoga i to samo ako je riječ o prenošenju kviritskog vlasništva, bilo novaca bilo neke druge stvari, i ako za to nije postojao pravni razlog.

Pod pojmom kviritskog vlasništva (*dominium ex iure quiritium*) u klasičnoj rimskoj teoriji podrazumijevalo se vlasništvo po *ius civile* koje je pripadalo rimskom građaninu i

¹² Boras, Mile, Margetić, Lujo, Rimsko pravo, Rijeka, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 1998., str. 125.

¹³ Horvat, M., op. cit., str. 295.

peregrinu s *ius commercii*.¹⁴ Taj tip vlasništva bio je moguć na svim pokretninama i na italjskim zemljištima.

Povrat bezrazložno stečenoga mogao se tražiti putem kondikcije, odnosno putem apstraktne tužbe strogog prava (*ius strictum*) na točno određenu činidbu (*certum*)¹⁵.

Kasnije se obveza vraćanja proširila i na neke druge slučajeve, a ne samo na prijenos vlasništva. Neki od tih slučajeva su, primjerice, otpust duga akceptacijom, stjecanje prava plodouživanja itd.

U rimskom pravu kondikcije su predstavljale tužbe kod kojih je sudac imao najuže ovlasti, a tužitelj je na osnovi njih mogao tražiti samo ono što je bio dao tuženome.

Različiti slučajevi bezrazložnog obogaćenja (stjecanja bez osnove) u rimskoj postklasičnoj teoriji i sistematici raspoređeni su u sljedeće skupine:

- *condictio indebiti*
- *condictio ob causam datorum* ili *condictio causa dana causa non secuta*
- *condictio ob causam finitam*
- *condictio ob turpem vel iniustam causam* i
- *condictio sine causa* u užem smislu.¹⁶

Ova podjela izvršena je prema prirodi nedostatka razloga.

3.2.1. *Condictio indebiti* (vraćanje neduga)

Condictio indebiti ide za vraćanjem neduga odnosno onoga što je u ispričivoj zabludi isplaćeno na ime duga iako dug uopće ne postoji.

Bitan element u ovom slučaju pogrešno je uvjerenje o postojanju duga jer, kada bi onaj koji je isplatio znao da dug ne postoji, bila bi riječ o darovanju, a kada bi nepostojanja duga bio svjestan onaj koji je primio, radilo bi se o krađi.

Prema tome, ako nije postojala pogrešna predodžba o postojanju duga, nije bilo mjesta niti kondikciji.

Furtum fit, cum quis indebitos nummos sciens acceperit.

(Čini krađu onaj koji znajući primi nedugovani novac)¹⁷

3.2.2. *Condictio ob causam datorum*

Condictio ob causam datorum ide za povratom onoga što je netko dao pretpostavljajući i očekujući da će nastupiti neki budući događaj koji je izostao. Primjerice, dalo se miraz očekujući da će doći do braka, ali do braka u konačnici nije došlo.

¹⁴ Boras, M., Margetić, L., op. cit., str. 108.

¹⁵ Ibid., str. 163.

¹⁶ Horvat, M., op. cit., str. 296.

¹⁷ Boras, M., Margetić, L., op. cit., str. 164.

Ovamo pripada i slučaj iz klasičnog prava ako se nešto daje u očekivanju da će primatelj sa svoje strane ispuniti ugovorenu protučinidbu (*do ut des, do ut facias*), a protučinidba izostane.

Ob rem igitur honestam datum ita repeti potest, si res, propter quam datum est, secuta non est.

(*Ono što je dano radi poštenog razloga može se tražiti natrag ako se razlog zbog kojeg je dano nije ostvario.*)¹⁸

3.2.3. *Condictio ob causam finitam*

Ovdje se ide za povratom činidbe koja je izvršena na osnovi valjanog pravnog razloga, ali je taj razlog koji je zamišljen kao trajan kasnije otpao.

Ovoj je skupini pripadao, primjerice, povratak darovanja zbog nezahvalnosti, povratak kapare, povratak zadužnice po isplati duga i sl.

3.2.4. *Condictio ob turpem vel iniustam causam*

Ovaj slučaj naziva se još i *datio ob turpem rem* to jest davanje u nemoralnu svrhu.

Kod ove kondikcije ide se za povratom činidbe ako se prihvati činidbe na strani onoga tko ju je primio protiv moralu, odnosno dobrim običajima (*turpis causa*) ili pravnom poretku (*iniusta causa*).

Mjesta za povrat bilo je samo u slučaju kada je primanje bilo nemoralno ili protupravno.

Ako su nemoralni ili protupravni motivi postojali na obje strane, mogućnosti povrata također nije bilo.

Ubi autem et dantis et accipientis turpitudine versatur, non posse repeti dicimus; veluti si pecunia detur, ut male incidetur.

(*Ako se radi o nemoralnosti i davatelja i primatelja, kažemo da se ne može tražiti natrag, npr. Kao da se daje novac da se krivo sudi.*)¹⁹

3.2.5. *Condictio sine causa u užem smislu*

Ovaj institut u užem smislu obuhvaća različite slučajeve bezrazložnog obogaćenja koji se nisu mogli svrstati ni u jednu drugu skupinu.

Tu je, na primjer, ulazio povratak onoga što je dano na osnovi ništavog pravnog posla.

U Justinijanovom pravu uvedeni su i neki posebni slučajevi kondikcija.

¹⁸ Ibid., str. 164.

¹⁹ loc. cit.

Neke od njih su:

- *condictio ex lege* kojom se ostvaruju novi, na zakonu utemeljeni obvezni zahtjevi za koje nije bila predviđena posebna tužba (*actio*)
- *condictio certi generalis* kojom se mogao ostvarivati svaki obveznopravni zahtjev na *certum*.²⁰

Uz navedene kondikcije, u rimskom pravu je još postojala i tzv. *condictio furtiva* kojom se utvrđivala obveza kradljivca da vrati ukradenu stvar, a smatra se da je uvedena, kako kaže Gaj, iz odbojnosti prema kradljivcima, da bi odgovarali prema što većem broju akcija.

4. STJECANJE BEZ OSNOVE SUKLADNO ODREDBAMA BIVŠEG ZAKONA O OBVEZNYM ODNOSIMA

4.1. Pojam i pretpostavke

Stjecanje bez osnove uz prouzročivanje štete, posloводство bez naloga, javno obećanje nagrade i vrijednosnih papira, ubraja se u izvanugovorne odnose.

Glavno je obilježje izvanugovornih obveza da za njihov nastanak nije potrebno suglasno očitovanje volje dviju osoba, već obveza nastaje samim time što postoje činjenice za koje pravo veže postanak obveznopravnog odnosa.

Društvo je u tolikoj mjeri zainteresirano za zaštitu određenih imovinskopravnih odnosa, bez obzira na nepostojanje volje stranaka, da se osoba koja je na neki način poremetila te odnose stavila u obveznopravni odnos prema osobi na čiju štetu je taj odnos poremećen.²¹

Bivši ZOO materiju stjecanja bez osnove uređivao je u glavi I., odjeljku 3. (čl. 210. do 219.).

Pod stjecanjem bez osnove podrazumijevao se izvanugovorni obveznopravni odnos na osnovi kojega je stjecatelj obvezan na povrat imovine ili naknadu vrijednosti onoga dijela imovine ili imovinske koristi koju je stekao od osiromašenog bez pravne osnove, odnosno iz osnove koja se nije ostvarila ili je poslije otpala, s time da stjecanje nije poteklo od građanskog delikta.

U članku 210. ZOO-a stjecanje bez osnove definirano je na sljedeći način:

„Kad dio imovine jedne osobe na bilo koji način prijeđe u imovinu druge osobe, a taj prijelaz nema osnove u pravnom poslu ili zakonu, stjecatelj je dužan vratiti tu imovinu.

Ako vraćanje imovine nije moguće, dužan je nadoknaditi vrijednost ostvarene koristi.

Pod prijelazom imovine podrazumijeva se i stjecanje koristi izvršenom radnjom.

Obveza vraćanja imovine odnosno nadoknade vrijednosti nastaje i kad se nešto primi s obzirom na osnovu koja se nije ostvarila ili koja je kasnije otpala.“

²⁰ Horvat, M., loc. cit., str. 297.

²¹ Gorenc, V., loc. cit., str. 303.

Tekst ovoga članka na snazi je od 31. prosinca 1991. godine u skladu s čl. 1.–3. Zakona o izmjeni i dopuni Zakona o obveznim odnosima.²²

Osnovna zadaća instituta stjecanja bez osnove je korektivna zadaća uspostave prijašnje vrijednosne ravnoteže jer pravni sustav ne može podržati zadržavanje neosnovano stečenoga.

To su slučajevi kada je imovina jedne osobe prenesena drugoj osobi bez pravom priznate osnove, no ne na protupravan način već bez pravnog načina.

Stoga pravni poredak priznaje tu stvarnu situaciju, ali samo da bi se oštećenoj osobi dala pravna osnova na osnovi koje može tražiti povrat svoje imovine.²³

Stjecanje imovine do kojeg je došlo bez pravne osnove ili po osnovi koja se nije ostvarila ili koja je naknadno otpala nije osnovano, pa se onaj čija se imovina na taj način povećala neosnovano odnosno bezrazložno obogatio.

Institut stjecanja bez osnove bio je pravnim pravilima OGZ-a normiran pod nazivom upravo „bezrazložno obogaćenje“.

Ovaj naziv danas je napušten stoga što se željelo naglasiti da kod ovog instituta ne mora uvijek biti riječ o obogaćenju stjecatelja već da je težište na promjeni u imovini i da je taj prijelaz uslijedio bez pravne osnove.

Prema pravnim pravilima OGZ-a tražilo se da stjecanje uslijedi na zakonit način, dok odredba čl. 210. ZOO-a predviđa stjecanje na bilo koji način.²⁴

U teoriji su se u vezi s nazivom stjecanje bez osnove i bezrazložno obogaćenje vodile brojne rasprave, uglavnom o tome je li riječ o tužbama na povrat (kondikcijama) ili o zahtjevima zbog obogaćenja.

²² Bivši tekst čl. 210. glasio je:

- “(1) Ako je društveno sredstvo kojim upravljaju radnici odnosno drugi radni ljudi u određenoj društvenoj pravnoj osobi na bilo koji način prešlo u društvena sredstva kojima upravljaju radnici odnosno drugi radni ljudi u drugoj društvenoj pravnoj osobi ili u imovini neke osobe, a taj prijelaz nema osnove u nekom samoupravnom sporazumu ili u kakvom drugom pravnom poslu ili u zakonu, stjecatelj je dužan da ga vrati ako je to moguće, a inače je dužan naknaditi vrijednost postignute koristi.
- (2) Odredba prethodnog stava na odgovarajući se način primjenjuje kad je neki dio imovine jedne osobe na bilo koji način prešao u društvena sredstva kojima upravljaju radnici ili drugi radni ljudi u društvenoj pravnoj osobi ili u imovinu neke druge osobe, a taj prijelaz nema osnove u samoupravnom sporazumu ili u nekom drugom pravnom poslu ili u zakonu.
- (3) Pod prijelazom društvenog sredstva odnosno imovine razumijeva se i stjecanje koristi izvršenom radnjom.
- (4) Obveza vraćanja odnosno naknade vrijednosti nastaje i kad se nešto primi s obzirom na osnovu koja se nije ostvarila ili koja je kasnije otpala.“

Članak 210. bio je stavljen izvan snage 8. listopada 1991. prema odredbi čl. 3. Zakona o preuzimanju Zakona o obveznim odnosima (Narodne novine, broj 53/91)

²³ Čuveljak, Jelena, Povrat stečenog bez osnove, Zagreb, RRIIF, 5/2005., str. 60.

²⁴ Bukljaš, Ivan, Komentar zakona o obveznim odnosima, Zagreb, Progres, 1980., str. 100.

Taj spor nije nikada do kraja razjašnjen, ali u teoriji je prevladalo shvaćanje da je riječ o obogaćenju s težištem na promjeni imovine bez pravne osnove.

U vezi s tužbom, ZOO je prihvatio opću tužbu zbog stjecanja bez osnove (*condictio sine causa*), a takvim pristupom uvelike je olakšan položaj osiromašenoga.

Osnovne pretpostavke za nastanak odnosa stjecanja bez osnove su sljedeće:

- 1) povećanje imovine na jednoj strani, a koje se može sastojati u povećanju imovine, smanjenju gubitaka, uštedi troškova i sl.
- 2) smanjenje imovine na drugoj strani
- 3) postojanje uzročne veze između povećanja i umanjena imovine (*kausalni nexus*)
- 4) nepostojanje pravne osnove, bilo da ona uopće ne postoji, bilo da se nije ostvarila ili je poslije otpala
- 5) činidba ne smije biti štetna radnja jer bi u tom slučaju bila riječ o odgovornosti za štetu.²⁵

Pod pojmom neostvarene pravne osnove podrazumijeva se situacija kada je osiromašeni učinio nešto stjecatelju očekujući da će doći do valjane pravne osnove koja će to opravdati, ali do nje ne dođe. Primjerice, očekujući sklapanje braka, otac djevojke daruje nešto svom budućem zetu, a do braka poslije ipak ne dođe.

Primjer situacije u kojoj je pravna osnova naknadno otpala bilo bi plaćanje zakupnine od zakupoprirnca za cijelu sljedeću godinu, ali ugovor o zakupu raskinut je nakon samo dva mjeseca.

Ako su se sve navedene pretpostavke ostvarile, stjecatelj je dužan vratiti tako stečenu imovinu, odnosno naknaditi vrijednost tako postignute koristi, a osiromašeni ima pravo, ako stjecatelj to dobrovoljno ne učini, tužbom tražiti povrat neosnovano stečenoga.

Sukladno odredbama bivšeg ZOO-a moglo se razlikovati nekoliko tipičnih slučajeva stjecanja bez osnove, a to su:

- 1) plaćanje neduga (*condictio indebiti*)
- 2) stjecanje s obzirom na osnovu koja se nije ostvarila (*condictio causa dana causa non secuta*)
- 3) stjecanje po osnovi koja je poslije otpala (*condictio ob causam secutam*)
- 4) uporaba stvari na tuđu korist
- 5) uporaba tuđe stvari u svoju korist
- 6) izdatak za drugoga.²⁶

U praksi se javljaju brojni slučajevi stjecanja bez osnove, a svima im je zajednički cilj pružanje pravne zaštite osobi koja je počinjenjem određene činidbe u korist drugoga pretrpjela umanjene svoje imovine, a tu je činidbu počinila u uvjerenju da ispunjava neku svoju obvezu, odnosno u uvjerenju da za to postoji opravdanje u pravnom poslu ili zakonu.

²⁵ Gorenc, V., loc. cit., str. 305.

²⁶ Vedriš, M., Klarić, P., op. cit., str. 598.–599.

Sudska praksa

1. Riječ je o stjecanju bez osnove ako dio imovine jedne osobe na bilo koji način priđe u imovinu druge osobe, a taj prijelaz nije utemeljen na pravnom poslu ili u zakonu. Time nastaje obveznopravni odnos koji djeluje *inter partes* i u kojem je stjecatelj dužnik, a osoba čiji je dio imovine prešao u imovinu stjecatelja jest vjerovnik.

(Privredni sud Hrvatske, Pž–3437/93 od 28. prosinca 1993., Praxis, 2/36)

2. Osoba koja nije stanar, a koristila je i adaptirala stan, ne može od stanara tražiti povrat više uložениh sredstava s naslova stjecanja bez osnove budući da stanar nije vlasnik stana.

(Vrhovni sud Republike Hrvatske,²⁷ Rev–3097/91, od 12. lipnja 1991.)

3. Osnovanost zahtjeva za vraćanje isplaćenog po osnovi stjecanja bez osnove ne ovisi o krivnji stjecatelja već o tome ima li isplata osnove u pravnom poslu ili zakonu.

(Županijski sud u Bjelovaru, Gž–1297/99, od 2. rujna 1999.)

4. Kada je vjerovnik naplatio zatezne kamate temeljem pravomoćne odluke suda, on je taj iznos stekao temeljem valjane pravne osnove te dužnik ne može osnovano tražiti u novoj parnici vraćanje iznosa zatezних kamata koje su plaćene preko propisane stope pozivom na institut stjecanja bez osnove.

(VRHS HR, Rev–2/2000, od 13. travnja 2000.)

4.2. Tipični slučajevi stjecanja bez osnove

4.2.1. Plaćanje neduga (condictio indebiti)

Plaćanje neduga postoji onda kada netko u zabludi isplati drugome određeni iznos novca na ime duga premda dug stvarno ne postoji.²⁸

Do toga najčešće dolazi kada se isti dug plati dva puta.

U tom slučaju osiromašeni ima pravo na tužbu protiv primatelja ili njegova univerzalnog sljednika uz uvjet da dokaže svoju isplatu, nepostojanje duga i svoju zabludu (s time da zabluda može biti kako u pravu, tako i u činjenicama).

Takva tužba na povrat je osobna, može se upraviti samo protiv stjecatelja ili njegova univerzalnog sljednika

Kada se isti dug plati dva puta, pravo na povrat plaćenoga priznaje se i kada je do jednog od plaćanja došlo na osnovi ovršne isprave.

Odredbama bivšeg ZOO-a bilo je predviđeno i nekoliko izuzetaka od obveze vraćanja onoga što je plaćeno, a nije se dugovalo.

²⁷ U daljnjem tekstu: VRHS RH

²⁸ Vedriš, M., Klarić, P., loc. cit.

Sukladno tome povrat neosnovano plaćenoga ne može se tražiti:

- Kad netko izvrši isplatu znajući da nije dužan platiti. Ipak, i taj će imati pravo na povrat plaćenoga ako je zadržao pravo da traži vraćanje ili ako je platio da bi izbjegao fizičku ili psihičku prisilu.
- Ako je plaćanje izvršeno na ime ispunjenja neke prirodne obveze, odnosno neke moralne ili društvene dužnosti. Naime, kod prirodne obveze postoji dug, samo ne postoji zahtjev, pa prema tome plaćanje u tom slučaju ne predstavlja plaćanje neduga, već duga.
- Ako je plaćanje učinjeno na ime naknade štete zbog ozljede tijela, narušenja zdravlja ili smrti, a primatelj isplate bio je savjestan, odnosno nije znao niti je mogao znati da mu isplatiatelj nije bio dužan platiti. Ovaj izuzetak učinjen je iz razloga humanosti.

Neki autori smatraju da bi isplatiatelj mogao taj iznos potraživati od osobe koja je odgovorna za štetu, a to bi se moglo tretirati kao verzijiški zahtjev o kojemu ZOO ne govori.²⁹

Sudska praksa

1. Banka koja je u zabludi isplatila fizičkoj osobi svotu strane valute koja joj nije pripadala, može tražiti i vraćanje navedenih svota u istoj valuti.

(VRHS RH, Rev–653/90 od 25. srpnja 1990.)

2. Zahtjev prodavatelja da mu kupac prije isporuke automobila isplati razliku do konačne cijene ne može se smatrati prinudom kad je takva obveza kupca predviđena ugovorom. Tužitelj stoga nema pravo na povrat onoga što je platio.

(VRHS RH, Rev–1250/94, od 23. travnja 1997.)

3. Prijetnja raskidom ugovora ne mora imati značenje prinude odnosno prijetnje u smislu odredbe čl. 60. Zakona o obveznim odnosima i stoga tužitelj s te osnove nema pravo na povrat.

(VRHS RH, Rev–2449/94, od 30. travnja 1997.)

4. Savjestan stjecatelj je onaj kojemu je temeljem pravomoćne sudske odluke isplaćena naknada nematerijalne štete, bez obzira na to je li ona isplaćena dobrovoljno ili u izvršnom postupku.

(Županijski sud u Gradu Zagrebu, Gž–392/96, od 22. listopada 1996.)

5. Tko plati znajući da nije obvezan platiti, nema pravo zahtijevati vraćanje novca osim ako je zadržao pravo traženja novca natrag ili ako je platio da bi izbjegao prisilu.

(VRHS RH, Rev–953/82, od 13. siječnja 1983.)

6. Utvrđeno je da je tužiteljeva imovina smanjena u korist tuženikove pogreškom tužitelja kao osiromašene osobe. Ta se pogreška nikako ne može smatrati ispričivom zabludom, već očitim nemarom i neusklađenosti rada tužiteljevih službi.

(VRHS RH, II Rev–86/87 od 22. listopada 1987., PSP–38/74)

²⁹ loc. cit.

7. Procijenjeno je da nije savjestan pribavitelj osoba koja je nakon proteka roka određenog vremena mogla znati da joj je dva puta plaćena renta zbog izgubljene zarade. Zato takva osoba ne može osnovano zadržati drugi put plaćenu svotu za isti dug.

(VRHS RH, Rev–214/89, od 4. listopada 1989.)

8. Zajmoprimatelj je obvezan zajmodavcu vratiti iznos koji je primio zajedno s kamatama. Dakle, ako je zajmodavac po akceptnom nalogu naplatio veću svotu, višak koji prelazi ugovoreni iznos zajma zajedno s kamatama stekao je bez osnove i obvezan je taj iznos vratiti zajmoprimatelju.

(Visoki trgovački sud RH, Pž–938/94, od 11. travnja 1995.)

9. Tuženik je od tužitelja primio svotu od 30.000 DEM i to iznos od 23.000 DEM dana 4. ožujka 1994., a iznos od 7.000 DEM 25. ožujka 1994., sve u svrhu da tu novčanu svotu tuženik preda poduzeću M., a na ime troškova realizacije inozemnog kredita. Tuženik navedenu svotu nije predao poduzeću M. već ju je neovlašteno zadržao za sebe.

Na temelju takvog utvrđenja, a primjenom odredbi čl. 210. st. 3. i čl. 214. ZOO-a, tuženik je obvezan tužitelju isplatiti navedenu novčanu svotu sa zateznom kamatom koju je Zagrebačka banka plaćala na devizne štedne uloge valute DEM, a koja teče od dana kada je tužitelj tuženiku predao navedene novčane iznose do isplate, sve u kunsnoj protuvrijednosti prema prodajnom tečaju na dan isplate.

(VRHS RH, Rev–1046/02, od 17. ožujka 2004.)

4.2.2. Stjecanje s obzirom na osnovu koja se nije ostvarila (Condictio causa data causa non secuta)

U ovom slučaju može se tražiti povrat onoga dijela imovine koji je netko dao nadajući se da će se neki događaj dogoditi, odnosno da će nastupiti određeni pravni uspjeh, ali do toga ne dođe.

U praksi su to najčešće slučajevi kada jedna osoba daje nešto drugome očekujući da će sklopiti neki ugovor, a do sklapanja ugovora u konačnici ne dođe.

U starijoj pravnoj praksi čest je također bio i slučaj davanja na ime braka koji se očekivao, primjerice tast daje nešto svome budućem zetu očekujući da će doći do sklapanja braka, ali do toga ne dođe.

Onaj tko je na takav način osiromašio imao je pravo tražiti povrat danoga.

Sudska praksa

1. Osoba koja je u očekivanju sklapanja braka radila za svog zaručnika i time pridonijela povećanju njegove imovine ima pravo na naknadu na osnovi neosnovanog obogaćenja ako nije došlo do sklapanja braka.

(VRHS RH, Gž–1796/79, od 20. ožujka 1979.)

2. Obveza vraćanja stečenog bez osnove nastaje i kada se nešto primi s obzirom na osnovu (u ovom slučaju ugovor o uzdržavanju) koja se nije ostvarila.

(VRHS RH, Rev–686/88, od 26. listopada 1988.)

4.2.3. Stjecanje po osnovi koja je kasnije otpala (*Conditio ob causam finitam*)

Ovdje zahtjev ide za povratom činidbe koja je, doduše, uslijedila na temelju valjane osnove, samo što je ta osnova, koja je bila zamišljena kao trajna, kasnije otpala.

Prema tome, valjana pravna osnova, na osnovu koje je učinjena određena činidba postojala je, ali budući da je ona poslije otpala, dolazi do zahtjeva za povrat.

Neki su od takvih slučajeva, primjerice, situacije kada dođe do raskida ugovora, a na osnovi tog ugovora jedna je strana drugoj izvršila činidbu. Iz toga proizlazi obveza te druge strane koja je primila činidbu na povrat stvari koje su joj dane, odnosno, ako to nije moguće, na nadoknadu njihovih vrijednosti.

Na primjer, zakupoprimac plati zakupninu godinu dana unaprijed, a ugovor je raskinut već nakon dva mjeseca.

Sudska praksa

1. Kad je viši carinski organ ukinuo zaštitnu mjeru oduzimanja automobila koju je izrekao niži carinski organ na temelju čl. 386. Carinskog zakona, tada je prestala pravna osnova za plaćanje troškova dopreme, čuvanja i ležarine automobila. Stoga osoba koja je morala platiti te troškove prilikom preuzimanja vozila ima pravo zahtijevati njihovo vraćanje.

(VRHS RH, Rev–2364/81, od 6. travnja 1982.)

2. Jedna od ugovornih strana može zahtijevati naknadu koristi koju je druga strana ostvarila neovlaštenom uporabom njezinih sredstava (strojeva) nakon raskida ugovora o ortakluku.

(VRHS RH, Rev–2126/88, od 11. travnja 1989., PSP–44/96)

3. Ako je poništeno rješenje nadležnog upravnog tijela o obvezi plaćanja poreza na promet nekretninama i pravima, osoba od koje je naplaćen porez ima pravo na kamate na iznos vraćenog novca koji nije bila dužna platiti i to za razdoblje od izvršene uplate do isteka roka za uplatu razrezanog poreza prema novom rješenju.

(VRHS RH, Rev–53/90, od 26. rujna 1990.)

4.2.4. Uporaba stvari na tuđu korist

Kad netko svoju ili tuđu stvar upotrijebi na korist trećega, a nema uvjeta za primjenu pravila o poslovodstva bez naloga, treći je obvezan vratiti stvar, odnosno nadoknaditi njezinu vrijednost.³⁰

Na primjer, ako ličilac bojom koju mu je jedan stanar dao da mu oboji sobu, oboji sobu njegova susjeda.

³⁰ Članak 217. ZOO-a

Od onoga koji je upotrijebio tuđu stvar u korist druge osobe, može se zahtijevati povrat stvari, odnosno naknada njezine vrijednosti i po osnovi odgovornosti za štetu, jer će u pravilu za to postojati potrebne pretpostavke, osobito ako je pritom bio nesavjestan (ako je znao da je stvar tuđa i da nema odobrenje njezina vlasnika).³¹

4.2.5. Uporaba tuđe stvari u svoju korist

Ako netko upotrijebi tuđu stvar u svoju korist (npr. tuđim sjemenom zasije svoju nji-vu), onaj čija je ta stvar ima pravo zahtijevati naknadu štete, a uz to ima i pravo zahtijevati naknadu koristi koju je imao od uporabe njegove stvari.³²

Pravo na naknadu štete pripadat će imatelju kada se ispune za to potrebne pretpostavke. Primjerice, ako je korisnik znao da je stvar tuđa, ali to ga nije spriječilo da je upotrijebi, već ju je namjerno upotrijebio.

Ako je imatelj stvari pretrpio štetu zbog njezine neovlaštene uporabe, pripada mu pravo izbora da podnese tužbu zbog naknade štete ili tužbu zbog stjecanja bez osnove ili pak može zajedno podnijeti obje tužbe.³³

Kod instituta uporabe tuđe stvari u svoju korist valja razlikovati je li riječ o potrošnim (*res consumpti*) ili o nepotrošnim stvarima (*res non consumpti*).

Naime, ako je riječ o potrošnim stvarima, naknada vrijednosti sastojat će se u davanju određene svote novca, ali ako je netko uporabio tuđu nepotrošnu stvar, korisnik mora vratiti tu istu stvar i naknaditi korist koju je stekao uporabom te stvari.

Uporabom tuđe stvari u svoju korist može se vlasniku stvari počinuti šteta, bilo zato što vlasnik u to vrijeme nije mogao rabiti stvar, bilo zato što je šteta počinjena na samoj stvari.

Sudska praksa

1. Od osobe koja se protupravno koristila stambenim prostorom vlasnik može potraživati naknadu koristi koju bi ostvario njegovim iznajmljivanjem podstanarima samo ako dokaže da bi upravo na taj način ostvario prihod.

(VRHS RH, Rev–948/89, od 14. prosinca 1989., PSP–47/82)

2. Suvlasnik koji se bez naknade koristi suvlasničkim dijelom nekretnine drugoga suvlasnika neosnovano se obogatio za visinu najamnine koju bi inače morao plaćati, pa je to korist koju je obvezan naknaditi i to u nominalnoj svoti najamnine kako bi ona dospijevala za naplatu.

(VRHS RH, Rev–1881/91, od 28. studenoga 1991., Izbor–93/113)

³¹ Vedriš, M., KLarić, P., op. cit., str. 599.

³² Članak 219. ZOO-a

³³ Čuveljak, J., op. cit., str. 62.

3. Zahtjev vlasnika, kojemu je oduzimanjem posjeda onemogućeno korištenje njegova stana, za naknadu troškova najamnine isplaćene za drugi iznajmljeni stan, predstavlja odštetni zahtjev, a ne zahtjev za naknadu koristi od uporabe tuđe stvari.

(VRHS RH, Rev–2565/86, od 28. travnja 1987.)

4. O zahtjevu podstanara ili osobe koja se bez pravnog osnova koristi stanom, o vraćanju sredstava koja je ta osoba uložila za poboljšanje uvjeta stanovanja valja odlučiti primjenom propisa o poslovodstvu bez naloga.

(VRHS RH, Rev–948/89, od 14. studenoga 1989.)

4.2.6. Izdatak za drugoga

Onaj tko je učinio kakav izdatak ili što drugo, a što je po zakonu trebao učiniti netko drugi, ima pravo od te druge osobe tražiti nadoknadu.³⁴

Prema tome, ovdje je riječ o slučaju stjecanja bez osnove ispunjenjem stjecateljeve zakonske obveze. Primjerice, netko za drugoga namiri njegovu zakonsku obvezu ili plati alimentaciju za tuđe dijete i sl.

Sudska praksa

1. Radnik koji je dokupio staž umjesto organizacije ispunjavajući njezinu zakonsku obvezu ima pravo na naknadu plaćenog iznosa.

(VRHS RH, Rev–3221/93, od 25. studenoga 1993.)

2. Kada je poslodavac propustio platiti doprinose za mirovinsko osiguranje, pa osiguranik sam plati te doprinose, ali u vrijeme kada je već nastupila zastara potraživanja s naslova dužnih doprinosa, ne može od poslodavca zahtijevati povrat plaćenih iznosa.

(VRHS HR, Rev–1736/90, od 21. ožujka 1991.)

3. Komunalno poduzeće dužno je platiti općini trošak popravka kanalizacije, jer je to poduzeće po zakonu dužno održavati kanalizaciju.

(Visoki trgovački sud, Pž–1213/93, od 18. listopada 1994.)

4. Tuženik je bio u obvezi platiti porez na promet nekretnina, no platio ga je tužitelj koji je bio zakonski solidarni jamac. Tužitelju pripada pravo tražiti od tuženika naknadu plaćene svote, jer u toj situaciji vrijede pravila o vraćanju onoga što je plaćeno bez osnove.

(VRHS RH, Rev–3595/93, od 4. svibnja 1995.)

4.2.7. Verzija

Sukladno pravnim pravilima OGZ-a, kod uporabe stvari na tuđu korist, uporabe tuđe stvari u svoju korist i izdatka za drugoga, tužitelj nije imao pravo na kondikciju, već na verzijski zahtjev (*actio de in rem verso*).

³⁴ Članak 217. ZOO-a

Verzija (*versio in rem*) je uporaba svoje ili tuđe stvari u nečiju korist, a da to nije ugovorna obveza ni poslovodstvo bez naloga.

Razlika između verzije i stjecanja bez osnove bila je, prije svega, u tome što se kod verzije duguje naknada, iako korist od uporabe kasnije i propala, dok se korist kod stjecanja bez osnove vraća dok još postoji.

4.3. Tužba zbog stjecanja bez osnove

Kao način vraćanja stečenog bez osnove postoji opća i apstraktna tužba zbog stjecanja bez osnove koja se još naziva i kondikcija.

Ta tužba je osobna tužba zbog toga što se može podnijeti samo protiv stjecatelja bez osnove ili njegova univerzalnog sukcesora.

Ona se naziva apstraktnom tužbom jer u njoj oštećeni odnosno osiromašeni ne navodi konkretnu pravnu osnovu na kojoj temelji svoju tražbinu prema tuženom jer ona ne postoji, već opravdava svoju tražbinu samom faktičnom činjenicom da se dogodilo povećanje imovine bez osnove na strani tuženoga, odnosno smanjenje imovine na strani tužitelja, također bez pravne osnove.

U tijeku parničnog postupka pokrenutog tužbom zbog stjecanja bez osnove, tužitelj mora dokazati postojanje pretpostavki za nastanak odnosa stjecanja bez osnove, a to su:

- 1) povećanje imovine na jednoj strani
- 2) smanjenje imovine na drugoj strani
- 3) uzročna veza
- 4) nepostojanje odgovarajuće pravne osnove za stjecanje
- 5) činjenica da činidba ne smije biti štetna radnja.

Sudska praksa

1. U konkretnom slučaju tužitelj i ne tvrdi da je dio njegove imovine prešao u imovinu tuženika, nego da je treća osoba I. Č. izvršila uplatu određenih sredstava na žiro-račun tuženika. Kako nikakav dio imovine tužitelja nije prešao u imovinu tuženika, to nije tužitelj aktivno legitimiran potraživati vraćanje uplaćenih sredstava.

Eventualno bi I. Č., koji je sredstva uplatio, mogao u posebnoj parnici tražiti povrat navedenog iznosa, ali opet pod određenim uvjetima. Zato ovaj sud ocjenjuje da na strani tužitelja nema aktivne legitimacije. Ništa ne mijenja na stvari što je tužitelj bio vlasnik stana i da je kupac I. Č. cijenu pogrešno platio tuženiku umjesto tužitelju.

(Privredni sud Hrvatske, Pž–3437/93, od 28. prosinca 1993.)

2. Postojanje mogućnosti protuovrhe ne isključuje pravo na podnošenje tužbe zbog stjecanja bez osnove.

(VRHS RH, Rev–112/92, od 29. prosinca 1993.)

Primjer tužbe zbog stjecanja bez osnove

OPĆINSKOM SUDU U OTOČCU

Tužitelj: Danijel Matasić iz Otočca, Fortička 23

Tuženi: „ADN“ d. o. o. Otočac, Luka 3 A

T U Ž B A

vrijednost predmeta spora: 12.500,00 kn

radi stjecanja bez osnove

I. Tužitelj je tuženiku dugovao iznos od 12.500,00 kn na ime ugovora o zajmu sklopljenog dana 31. 08. 2006. godine. Dana 31. listopada 2006. godine tužitelj je vratio navedeno dugovanje tuženiku ne znajući da je tjedan dana ranije njegov brat Ivan Matasić iz Njemačke na račun tuženika isplatio dugovani iznos u njegovo ime.

Tuženik je tužitelju prešutio ovu okolnost.

Dokaz: • potvrda o uplati od 24. listopada 2006. godine
• potvrda o uplati od 31. listopada 2006. godine
• saslušanje svjedoka Ivana Matasića iz Frankfurta, Steinersplatz 23 b, Njemačka

II. Iz navedenog, vidljivo je da je tužitelj na opisani način isto dugovanje platio dva puta te stoga predlaže sudu da donese sljedeću

P R E S U D U

Nalaže se tuženiku da tužitelju plati iznos od 12.500,00 kn zajedno sa zakonskim zateznim kamatama od dana podnošenja tužbe do isplate, te nadoknadi parnične troškove sve u roku 15 dana pod prijetnjom ovrhe.

Danijel Matasić

4.4. Opseg vraćanja stečenog bez osnove i naknada troškova

Pri stjecanju bez osnove osnovno je pravilo da će stjecatelj biti dužan vratiti ono što je stekao bez osnove ili po osnovi koja se nije ostvarila ili je poslije otpala.

Ako stjecatelj ne može vratiti stečeno, dužan je naknaditi vrijednost stečene koristi.

Prema tome, institut stjecanja bez osnove prije svega ide prema uspostavi prijašnjeg stanja, a ako to nije moguće, stjecatelj je dužan vratiti postignutu korist.

Pri vraćanju stečenog bez osnove mora se, uz ono što je stečeno bez osnove, vratiti i plodove, a mora se platiti i zatezna kamata.

Kod vraćanja stečenog bez osnove potrebno je razlikovati pravila koja određuju opseg vraćanja onoga što je stečeno bez osnove, zatim opseg vraćanja plodova i isplate zatezne kamate te opseg nadoknade troškova.

Za opseg vraćanja plodova, plaćanja kamata i nadoknade troškova važno je to je li stjecatelj bio savjestan ili nesavjestan. Savjesnim se smatra onaj stjecatelj koji nije znao niti je morao znati da je njegovo stjecanje neosnovano. Nesavjesnim se smatra onaj stjecatelj koji je znao da je njegovo stjecanje neosnovano.

Savjesnost stjecatelja morala je postojati za cijelo vrijeme trajanja neosnovano stečenoga posjeda, a u sudskom postupku može se smatrati da je stjecatelj postao nesavjestan od postavljanja zahtjeva za vraćanje.

Ako se netko poziva na prijašnju nesavjesnost stjecatelja, mora to dokazati.

Prilikom vraćanja stečenog bez osnove stjecatelj je dužan vratiti stečenu imovinu i to baš tu imovinu, a ako vraćanje nije moguće, obvezan je nadoknaditi vrijednost ostvarene koristi.³⁵

U situaciji kada je stjecatelj bio savjestan, dužan je vratiti stvar u stanju u kojem se nalazila u vrijeme podnošenja zahtjeva za povrat, dok nesavjestan stjecatelj odgovara za pogoršanje i oštećenje stvari.

Savjesni stjecatelj dužan je vratiti plodove od dana podnošenja tužbe sudu, a ako je bio nesavjestan, od dana stjecanja bez osnove.

Stjecatelj može vezano za stvar koju je stekao bez pravne osnove imati nekoliko osnovnih vrsta troškova:

- nužne troškove, odnosno one troškove koji se čine da bi se stvar čuvala od propasti ili od oštećenja
- korisne troškove, a to su oni kojima se podiže vrijednost predmeta obogaćenja
- luksuzne troškove koji nisu nužni za očuvanje predmeta obogaćenja.³⁶

Sukladno odredbi čl. 215. ZOO-a, stjecatelj ima pravo na naknadu nužnih i korisnih troškova, ali samo ako je bio savjestan. Nesavjestan stjecatelj ima pravo samo na povrat

³⁵ Čl. 210. st. 1. ZOO-a.

³⁶ Gorenc, V., op. cit. str. 311.

nužnih troškova, a na povrat korisnih samo do iznosa koji predstavlja povećanje vrijednosti u trenutku vraćanja.

Ako je osiromašeni znao ili morao znati da drugome nešto daje bez pravne osnove, on je nesavjestan i neće imati pravo na povrat onoga čime se osiromašio jer se smatra da je drugome nešto darovao.

Ako je on pak nekome nešto dao iz protuzakonitog cilja, tada ne samo da ne može tražiti povrat već ni stjecatelj neće moći zadržati primljeno.

Sudska praksa

1. Bivši bračni drug, koristeći suvlasnički dio nekretnine drugog bivšeg bračnog druga, neosnovano se obogatio i to za razmjerni iznos najamnine koji bi se ostvario iznajmljivanjem tog dijela nekretnine.

(VRHS RH, Rev-1419/98, od 9. svibnja 2001.)

2. Visina koristi koju su tuženici stekli, koristeći se radom i uslugama tužitelja bez osnova, utvrđuje se prema cijenama na dan donošenja prvostupanjske presude.

(VRHS RH, Rev-686/88, od 26. listopada 1988.)

3. Onaj koji je stekao bez osnove obvezan je vratiti ono što je stekao na taj način i to prema cijenama na dan donošenja prvostupanjske presude. U konkretnom slučaju to znači da valja utvrditi za koliku je vrijednost ulaganjem sredstava tužitelja povećana prometna vrijednost stambenog objekta tuženoga u vrijeme presuđenja. Ako bi ulaganjem sredstava tužitelja u objekt tuženika porasla prometna vrijednost stambenog objekta tuženika, radilo bi se o stjecanju bez osnove na strani tuženika.

(VRHS RH, Rev-227/93, od 3. studenoga 1993.)

4. Na iznos neosnovano više zaračunate cijene stana prodavatelj je kupcu obvezan platiti kamate koje teku od dana kada je kupac uplatio taj iznos.

(VRHS HR, Rev-1486/86, od 28. listopada 1986.)

5. Zajmoprimac je obvezan zajmodavcu vratiti iznos koji je primio zajedno s kamatama. Stoga, ako je zajmodavac po akceptnom nalogu naplatio veću svotu, višak koji prelazi ugovoreni iznos zajma zajedno s kamatama stekao je bez osnove.

(VRHS RH, Pž-938/84, od 11. travnja 1995.)

6. Obveza svake strane glede plaćanja zateznih kamata na iznos koji je primila na osnovi ništavog pravnog posla i koji je dužna vratiti procjenjuje se prema odredbama o opsegu vraćanja pri stjecanju bez osnove.

(VRHS RH, Rev-999/92, od 7. srpnja 1993.)

4.5. Slučajevi kod kojih se može zadržati primljeno

Sukladno odredbi čl. 216. ZOO-a, ne može se tražiti vraćanje neosnovano plaćenih iznosa na ime naknade štete zbog ozljede tijela, narušenja zdravlja ili smrti ako je isplata izvršena savjesnom pribavitelju.

Ova iznimka vjerojatno je učinjena iz humanitarnih razloga. Kao jedini uvjet za primjenu odredbe ovog članka zakonodavac navodi da primatelj mora biti savjestan, odnosno da ne zna ili da nije morao znati da mu isplatelj te svote nije bio dužan isplatiti je.

U odredbi članka 213. ZOO-a stoji da se ne može tražiti ono što je dano ili učinjeno na ime izvršenja neke prirodne obveze ili neke moralne ili društvene dužnosti.

Pod prirodnom obvezom podrazumijeva se obveza koja postoji, ali koja nije utuživa, odnosno ne može se ostvariti prisilnim putem. Prirodna obveza dakle postoji, ali nema pravnu sankciju, pa ako osiromašeni ispuni prirodnu obvezu, on nije ispunio nedug već dug. Time stjecatelj nije stekao nešto bez pravne osnove, pa ne postoji pravo na povrat.

Pod moralnom dužnošću razumijevaju se dužnosti koje proistječu iz shvaćanja o dobru i zlu u obitelji i društvu, a očituju se u takvim postupcima osoba koji se u određenoj društvenoj sredini smatraju poštenim, savjesnim i pravednim.³⁷

Pod društvenom dužnošću podrazumijeva se dužnost koja proistječe iz okolnosti koje čine ljudska solidarnost, iz pravila o životu, radu i ponašanju u ljudskoj zajednici, a koje još nisu prešle u pravne obveze.³⁸

Sudska praksa

1. Osiguratelj ne može tražiti vraćanje svote isplaćene u ime naknade štete zbog tjelesne ozljede, narušenja zdravlja ili smrti ako je isplata izvršena prema pravomoćnoj presudi, jer valja smatrati da je naknada izvršena savjesnom stjecatelju, pri čemu nije odlučujuće što je u revizijskom postupku oštećeni odbijen u tom dijelu tužbenog zahtjeva.

(VRHS HR, Rev–1491/87, od 24. prosinca 1987.)

Dijete koje pridonosi uzdržavanju roditelja znajući da na to nije obvezno ne može zahtijevati vraćanje isplaćenih svota. S obzirom na takva utvrđenja nižestupanjski su sudovi pravilno primijenili materijalno pravo zauzevši stajalište da je tužiteljica pridonosila uzdržavanju svoje majke smatrajući da je to moralna obveza kćeri prema majci, a da to nije bila obvezna. Stoga se tuženica nije neosnovano bogatila za svote koje je tužiteljica davala za njezino uzdržavanje. S obzirom na izneseno, tužiteljica je, znajući za raskid ugovora sa svojom majkom, pridonosila njezinom uzdržavanju, a da na to nije bila prisiljena ni obvezana (osim moralne obveze). Tako postupajući, tužiteljica je dobrovoljno pristala na smanjenje svoje imovine za svote koje je davala za uzdržavanje svoje majke. Stoga je neosnovano njezino traženje danih svota za majčino uzdržavanje i sudovi su pravilno odbili njezino tužbeno traženje.

(VRHS HR, Rev–350/88, od 21. rujna 1988.)

³⁷ Ibid., str. 309.

³⁸ loc. cit.

4.6. Zastara

Odredbe o zastari nalaze se u čl. 360. do 393. ZOO-a

Pod zastarom se podrazumijeva protek vremena nakon kojeg dužnik može uskratiti ispunjenje svoje obveze zbog pasivnog držanja vjerovnika od trenutka dospelosti, pa do proteka vremena određenog zakonom.

Posljedica zastare jest da se neko pravo više ne može prisilno ostvariti.

Zastara nastupa kad protekne zakonom određeno vrijeme u kojem je vjerovnik mogao zahtijevati ispunjenje obveze.³⁹

Na zastaru sud ne pazi po službenoj dužnosti već po prigovoru stranaka.

Početak zastarijevanja potraživanja vezan je za dan dospelosti, odnosno zastarijevanje će početi teći dan nakon što je vjerovnik imao pravo zahtijevati ispunjenje.

Zastara nastupa kada istekne zadnji dan zakonom određenog vremena.⁴⁰

Opći zastarni rok predviđen odredbom čl. 371. ZOO-a je pet godina i on se primjenjuje ako za određeno potraživanje nije određen poseban zastarni rok.

Posebni rokovi zastare određeni su, primjerice, za povremena potraživanja, potraživanja zakupnine, međusobna potraživanja iz ugovora o prometu roba i usluga, potraživanja naknade štete itd.

Nema spora o tome da i zahtjev iz stjecanja bez osnove podliježe zastari kao obvezno-pravni odnos.

Budući da ZOO nije posebno regulirao pitanje početka zastare zahtjeva iz stjecanja bez osnove, moglo bi se zaključiti da se na početak zastare takvog zahtjeva primjenjuju opće odredbe ZOO-a o početku zastare zahtjeva za ispunjenje obveza koje se sastoje u činjenju.⁴¹

Prema tome, zastara zahtjeva iz stjecanja bez osnove počinje teći prvoga dana nakon dana kada je vjerovnik bio ovlašten zahtijevati ispunjenje, odnosno dan nakon dospelosti.

Tražbina iz stjecanja bez osnove dospijeva čim je nastao odnos stjecanja bez osnove.

Budući da ZOO ne propisuje posebne rokove zastarijevanja za institut stjecanja bez osnove, vrijedi opći zastarni rok od pet godina.

³⁹ Čl. 360. st. 2. ZOO-a

⁴⁰ Čl. 362. ZOO-a

⁴¹ Kaladić, Ivan, Nešto o početku zastare tražbine u slučaju stjecanja bez osnove, Zagreb, Hrvatska pravna revija, kolovoz 2002., str. 32.

Sudska praksa

1. Potraživanje naknade koristi koju je imala osoba upotrebljavajući tuđu stvar u svoju korist zastarijeva u općem zastarnom roku.

(VRHS RH, GZZ-6/85, od 12. rujna 1985.)

2. Ako netko neovlašteno uporabi tuđu stvar u svoju korist, imatelj stvari može zahtijevati da mu naknadi protuvrijednost materijalne koristi koju je imao od uporabe tuđe stvari i to do isteka općeg zastarnog roka od pet godina.

(Vps, Pž-303/82, od 29. lipnja 1982.)

3. Zastarijevanje potraživanja s naslova stjecanja bez osnove počinje teći od trenutka kada se imovina stjecatelja povećala, a ne od trenutka kada je vjerovnik saznao za povećanje.

(VRHS RH, Rev-421/1992, od 25. lipnja 1992.)

5. NOVI ZAKON O OBVEZNIM ODNOSIMA

5.1. Općenito o promjenama u Zakonu o obveznim odnosima

Hrvatski Sabor je 25. veljače 2005. usvojio novi tekst Zakona o obveznim odnosima.⁴²

Novi zakon donesen je prije svega zbog realizacije zadaća prilagodbe hrvatskog zakonodavstva pravnoj stečevini Europske unije.

Prema odredbi čl. 1165. stupio je na snagu 1. siječnja 2006. godine, a smatralo se da će nakon stupanja na snagu prouzročiti brojne promjene u našem obveznom pravu.

Očigledna promjena novog ZOO-a u odnosu na stari jest njegova struktura, odnosno raspored materije koja se uređuje. Tako je stari ZOO bio podijeljen na četiri dijela:

- 1) Osnove obveznih odnosa (opći dio)
- 2) Ugovori
- 3) Mjerodavno pravo u slučaju sukoba republičkih odnosno pokrajinskih zakona koji praktički ne postoji od 8. listopada 1991., kada je ZOO preuzet u hrvatsko zakonodavstvo⁴³
- 4) Prijelazne i završne odredbe.

U novom ZOO-u odredbe su razvrstane na opći i posebni dio, a unutar posebnog dijela pravne su norme podijeljene na one koje uređuju ugovorne obvezne odnose i na one koje uređuju izvanugovorne obvezne odnose.

Smatralo se da će takve promjene uvelike otežati snalaženje i da ih pravna praksa neće baš najbolje prihvatiti, ali do toga ipak nije došlo.

⁴² Integralni tekst objavljen u Narodnim novinama br. 35/2005.

⁴³ Nikšić, Saša, Novi zakon o obveznim odnosima, Zagreb, Poslovno savjetovanje d. o. o., Novi Zakon o obveznim odnosima s komentarom promjena u obveznom pravu, travanj 2005., str. 17.

Autor smatra da je takav raspored odredbi novoga ZOO-a bolji i logičniji te da na neki način ispravlja nomotehničke pogreške bivšeg ZOO-a

Sljedeća važna promjena koju donosi novi ZOO jest renumeracija koja je bila nužna zbog toga što su nakon preuzimanja ZOO-a u pravni sustav Republike Hrvatske neke odredbe ukinute.

Uz sve navedeno novi je ZOO donio i neke promjene u pravnom nazivlju, pa su u suradnji sa stručnjacima za hrvatski jezik izvršena jezična „dotjerivanja“ teksta Zakona.

Međutim, promjene nisu bile samo u poretku odredaba i pravnom nazivlju, već su pojedini dijelovi doživjeli i sadržajne promjene.

Tako je, primjerice, odredbama novoga ZOO-a uređena materija koja se odnosi na ugovor o posudbi i ugovor o darovanju, a koja je prije stupanja na snagu novoga ZOO-a bila uređena pravnim pravilima bivšeg OGZ-a⁴⁴, a također je uređen i ugovor o dosmrtnom uzdržavanju te ugovor o najmu.

5.2. Stjecanje bez osnove u svjetlu novog Zakona o obveznim odnosima

Stjecanje bez osnove uređeno je čl. 1111. do 1120. novog ZOO-a.

Odredbe o stjecanju bez osnove nisu doživjele neke važnije promjene u odnosu na to kako su bile uređene čl. 210. do 219. starog ZOO-a.

Sadržajno je institut stjecanja bez osnove ostao isti, odnosno nije došlo do promjena u prirodi instituta.

Jedina promjena koje se dogodila vezana je za osnovu na temelju koje se može steći neka imovinska korist.

Naime, prema odredbi čl. 210. starog ZOO-a stjecanje bez osnove jest kada dio imovine jedne osobe na bilo koji način prijeđe u imovinu druge osobe, a taj prijelaz nema osnove u pravnom poslu ili zakonu. Tako stečeno stjecatelj je dužan vratiti.

Prema odredbi čl. 1111. novog ZOO-a, definicija ostaje ista, kao i obveza na povrat neosnovano stečenog, ali uz pravni posao i zakon, kao osnova na temelju koje se može steći neka imovinska korist pojavljuje se i odluka suda, odnosno druge nadležne vlasti.

Odluka suda i druge nadležne vlasti ovdje je dodana radi sveobuhvatnijeg i potpunijeg definiranja ovog obveznopravnog instituta.

Nadopunjeno je također još i pravilo o tome kada osiromašeni može zahtijevati vraćanje ako je izvršio isplatu znajući da nije dužan platiti.⁴⁵

⁴⁴ Ugovor o posudbi bio je uređen paragrafima od 938. do 956., a ugovor o darovanju paragrafima 971. do 982. OGZ-a.

⁴⁵ Odredba je bila sadržana u čl. 211. bivšeg ZOO-a, a novi ZOO je regulira u čl. 1112.

Bivši ZOO predviđao je da onaj tko izvrši isplatu znajući da nije dužan platiti nema pravo zahtijevati vraćanje, osim ako je zadržao pravo da traži vraćanje ili ako je platio da izbjegne prinudu.

U čl. 1112. novog ZOO-a tome je još dodano „ili ako isplata duga zavisi od ispunjenja uvjeta“.

Ali, ako je dug bio bezuvjetan, ne može se zahtijevati povrat plaćene svote stoga što je isplata izvršena prije dospelosti.

Odredba čl. 212. bivšeg ZOO-a o dvostrukoj isplati duga sadržajno je ostala nepromijenjena.

Izmjenu je doživjela i odredba čl. 213. bivšeg ZOO-a, tako da je čl. 1114. novoga ZOO-a određeno da se ne može zahtijevati povrat onoga što je dato ili učinjeno na ime ispunjenja neke naravne ili moralne obveze. Iz toga je vidljivo da je ispala kategorija društvene dužnosti kao razlog za nepostojanje mogućnosti traženja onoga što je učinjeno ili dato.

Pravila o opsegu vraćanja stečenog bez osnove nisu doživjela izmjene u sadržajnom smislu, novo je jedino to da se nesavjestan stjecatelj sada naziva nepoštenim stjecateljem.

Do promjena je došlo i u odredbi o naknadi troškova po kojoj sada nesavjestan stjecatelj ima pravo na naknadu samo nužnih troškova⁴⁶, dok je dosad imao pravo i na naknadu za korisne troškove do iznosa koji predstavlja povećanje vrijednosti u trenutku vraćanja.⁴⁷

Odredba o tome kad se može zadržati primljeno sadržana u čl. 216. bivšeg ZOO-a ostala je nepromijenjena u čl. 1117. novog ZOO-a, osim što je dodan drugi stavak koji određuje kada će se stjecatelj smatrati nepoštenim.

Sukladno navedenoj odredbi, stjecatelj će se smatrati nepoštenim od trenutka dostave odluke o prihvaćanju izvanrednog pravnog lijeka te je dužan vratiti primljeno na osnovi koja je otpala s kamatama od trenutka kada je postao nepošten.

Ostale odredbe vezane za institut stjecanja bez osnove ostale su nepromijenjene u odnosu na bivši ZOO.

6. ZAKLJUČAK

U današnje vrijeme ugovor predstavlja najvažniju, a mogli bismo reći i najbrojniju pravnu osnovu obveznih odnosa.

Međutim, iako je ugovor najbrojnija, nije i jedina pravna osnova obveznih odnosa. Važnu ulogu tu igraju i izvanugovorni odnosi, odnosno obveze mogu nastati i na osnovi određenih činjenica uz koje pravo veže nastanak obveznog odnosa neovisno o volji stranaka.

⁴⁶ Čl. 1116. novoga ZOO-a

⁴⁷ Čl. 215. bivšeg ZOO-a

Takvi su izvanugovorni odnosi: prouzročivanje štete, stjecanje bez osnove, posloводство bez naloga, javno obećanje nagrade i vrijednosni papiri.

Stjecanje bez osnove pravni je institut koji svoje korijene vuče još iz rimskog doba, a nazivao se *condictio sine causa*.

Pod stjecanjem bez osnove podrazumijeva se izvanugovorni obveznopravni odnos na osnovi kojega je stjecatelj obvezan na povrat ili naknadu vrijednosti onoga dijela imovine ili imovinske koristi koji je stekao bez pravom priznate osnove ili po osnovi koja se ili nije ostvarila ili je poslije otpala.

U starom Zakonu o obveznim odnosima stjecanje bez osnove bilo je uređeno u čl. 210. do 219., dok je u novom Zakonu o obveznim odnosima ono uređeno u čl. 1111. do 1120.

Pretpostavke potrebne za nastanak obveznopravnog odnosa stjecanja bez osnove su sljedeće:

- 1) povećanje imovine na jednoj strani, a koje se može sastojati u povećanju imovine, smanjenju gubitaka, uštedi troškova i slično
- 2) smanjenje imovine na drugoj strani
- 3) postojanje uzročne veze između povećanja i umanjenja imovine (*kauzalni nesusus*)
- 4) nepostojanje pravne osnove, bilo da ona uopće ne postoji, bilo da se nije ostvarila ili je poslije otpala
- 5) činidba ne smije biti štetna radnja jer bi u tom slučaju bila riječ o odgovornosti za štetu.

Tipični su slučajevi stjecanja bez osnove koji se navode u literaturi:

- 1) plaćanje neduga (*condictio indebiti*)
- 2) stjecanje s obzirom na osnovu koja se nije ostvarila (*condictio causa dana causa non secuta*)
- 3) stjecanje po osnovi koja je poslije otpala (*condictio ob causam secutam*)
- 4) uporaba stvari na tuđu korist
- 5) uporaba tuđe stvari u svoju korist
- 6) izdatak za drugoga.

Tužba kojom se može tražiti povrat stečene koristi naziva se kondikcija i ona je osobna i apstraktna tužba. Ova je tužba jedino pravno sredstvo koje ovlaštena osoba ima na raspolaganju i kojim je u mogućnosti i prisilno ostvariti svoje pravo na povrat.

Kao rok zastare za kondikcijski zahtjev uzima se opći zastarni rok od pet godina jer posebni zastarni rok nije predviđen ni odredbama staroga ZOO-a ni odredbama novog.

Stupanjem na snagu novoga Zakona o obveznim odnosima institut stjecanja bez osnove nije u bitnome mijenjan.

Važnije promjene odnose se samo na dodavanje odluke suda i druge nadležne vlasti kao osnove na kojoj se može steći neka imovinska korist, zatim je dodano da onaj tko izvrši isplatu, a znao je da nije dužan platiti, može tražiti vraćanje i onda kada isplata duga zavisi od ispunjenja uvjeta, a promjenu je doživjela i odredba po kojoj se više ne može zadržati plaćeno po osnovi neke društvene obveze. Također je promjenu doživjela i odredba o

naknadi troškova nesavjesnom stjecatelju koji odsad ima pravo samo na naknadu nužnih troškova. Dodana je i definicija o tome kada se stjecatelj ima smatrati nesavjesnim.

Ostale odredbe o stjecanju bez osnove nisu mijenjane u odnosu na odredbe bivšeg ZOO-a.

Abstract

Gains without legal foundation with new damages, unwarranted business conducts, public promissory of rewards and some securities are all part of the extra contractual legal obligations.

For the creation of extra contractual relationships it is not necessary to have consent from both sides, the extra contractual relationships are created by certain facts (acts, statuses, characteristics) which are legally binding.

The extra contractual gains are considered extra contractual legally binding relationships based on which the acquirer is obligated to return or refund a portion of the property or property rights which he has gained without legally based grounds, on grounds which did not materialize or on grounds which became null and void.

The generally accepted assumptions for the creation of the extra contractual legal obligations are

- one sided property increase
- one sided property decrease
- causal relationship between property increase and property decrease
- lack of legally binding foundation
- action which caused the change in the property should not be harmful

The legal suit demanding return of the extra contractual property is called *condiction*.

There are several ways to gain property without legal grounds and those are:

- 1) non-debt payment (*condictio indebiti*)
- 2) gains on the grounds which have not materialized (*condictio causa dana, causa non secuta*)
- 3) gains based on the grounds which became null and void (*condictio ob causam finitam*)
- 4) using property for another's gain
- 5) using other's property for self gain
- 6) expenditure for another.

Acquirer has to return the property gained. Exceptionally in case the property return is not possible, the acquirer has to return the property equivalent.

Apart from the return of the property, possible income on the property and interest have to be repaid as well, however in this case conscientiousness and malpractice acquirer is taken into account.

In the Obligations Act the part about condition does not have a time limit, based on this; it is considered the general time limit for condition is five years.

KEY WORDS: *extracontractual relationship, gains without legal foundation, legal foundation, adverse action, condition, demand for return, conscientiousness and malpractice acquirer, time limit*

JEL: D18, K30, K49